

Ирина Цвијановић

АБУ ХАМИД О МУСЛИМАНИМА У ЗЕМЉИ СЛОВЕНА И ЈУЖНОЈ УГАРСКОЈ

Апстракт: Абу Хамид ал-Гарнати ал-Андалуси је арапски путописац рођен у Гранади 1080–1081. године. Умро је у Дамаску 1169–1170. године. Рано је напустио родну земљу; путовао је преко северне Африке до Сирије и Багдада, где је нашао мецену, везира Авнуд-дин ибн Хубајра, коме је посветио своје дело. Године 1130. је кренуо у Персију, па у Саксин, град на ушћу Волге, а одатле преко Поволшке Бугарске до Угарске и земље Словена. Абу Хамид пише да су у Угарској живели различити народи, међу којима је, у његово време, муслиманско становништво било многобројно. Абу Хамид ал-Андалуси дели муслимане у Угарској на исмаелићане, који су дошли из иранске покрајине Хорезма, и Халисије (чистунце), које назива Магрибинци (западњаци).

Кључне речи: муслимани, земља Словена, Угарска, арапски извори, рани средњи век.

Појава ислама у Угарској везана је за период од X до XII века, када су на позив тадашњих угарских краљева дошли муслимани – исмаелићани, Халисије, Бисени и Кумани, и населили крајеве данашње јужне Мађарске, Славоније и северне Србије.¹ Абу Хамид је стигао у Угарску у време када је угарски краљ Геза II пустошио византијску територију. Сукоб је почео у Србији 1149. године. Краљ Геза II је 1150. године послао помоћ Србима. Међу Србима су били и муслимани заробљени у бици на Тари. У току 1151. године се сукоб пренео на угарско тло, јер је византијска војска била надмоћна. Подаци о угарско-византијском рату који је трајао све до 1155. године познати су из угарских, византијских и арапских извора.

Први документ о постојању муслимана у Славонији и Срему потиче из 1077. године, када је краљ Ладислав наредио да се покрсте муслимани исмаелићани.² Иван Мажуран објавио је дело о Осијеку у средњем веку, у коме је навео најстарији писани документ о граду Есеке, како се тада звао на мађарском.³ Тај документ из 1196. године повезан је са групом муслимана – исмаелићана, која је тада населила поменуто подручје.

Највише података о пореклу муслимана у Угарској и земљи Словена налазимо код арапског путописца Абу Хамида и византијских хроничара Кинама (рођен после 1143. године) и Хонијата (рођен средином XII века).⁴ Абу Хамидов рад био је основа за оно што су касније написали византијски историчари.

Абу Хамид ал-Гарнати ал-Андалуси рођен је у Гранади 1080/1081. године, а умро у Дамаску 1169/1170. године. Рано је напустио родну земљу; путовао је преко северне Африке до Египта, где се школовао. Затим је отишао у Сирију и Багдад, где је нашао мецену, везира Авнуд-дин ибн Хубајра, коме је посветио своје дело. Године 1150. је кренуо у Персију, па у Саксин, град на ушћу Волге, а одатле преко Поволшке Бугарске и земље Словена до Угарске.

Абу Хамид ал-Андалуси дели муслимане у Угарској на исмаелићане, који су дошли из иранске покрајине Хорезма, и Халисије (чистунце). Халисије назива Магрибинци (западњаци), односно западни муслимани, познати мајстори у подизању млинова, камених кућа и палата. Абу Хамидов запис потврђује тезу да су у Угарској живели различити народи, међу којима је, у његово време, муслиманско становништво било многобројно. Муслимани нису живели само у Угарској него и у земљи Словена.

Арапски путописци Идриси, Абу Хамид ал-Гарнати, Масуди, Ибн Ростех и Ја'куби, Иатакхри и Ибн Хаукал писали су о словенским земљама на Балкану. Арапски аутори су писали о Словенима (ас-Сакалиба) као о народу који је за време своје експанзије био присутан у већем делу Европе, али границе остају нејасне. Према Ибн Ростеху, Словени су се раселили по целој Европи, преко Урала и Волге, до Атлантика.⁵ По Масудију, граница словенске територије ишла је до Хазара, а њихова станишта је сместио на север, одакле су се проширили ка западу.⁶ Непознати аутор дела *Hudud al-alam* под

словенском територијом подразумева простор између бугарске земље и Црног мора, Руса и ненасељених области на северу.⁷ Ибрахим ибн Ја'куби даје прецизније податке и говори о словенским земљама од обала Медитерана до Атлантика, али са северне стране.⁸ На другом месту он, као и Иатахри и Ибн Хаукал, помиње да су у суседству Македоније и Византијског царства.⁹ Последња два аутора и Ал-Хамадани наводе да су Словени населили велики део Европе.¹⁰ Простор који су населили Словени обухватао је већу територију од саме словенске земље, која је на карти Ибн Хаукала уцртана уз границу бугарске земље. Арапски путописци су разликовали Бугаре на Дунаву и Бугаре на Волги.¹¹

Сачувана су два Абу Хамидова дела. Он је написао космографски приручник *Tuhfat al-albāb wa tuhbat al a'sāb*, који је објављен 1925. године.¹² У својој другој књизи је писао о народима од Андалузије до средње Азије, а за нас је посебно интересантан део у коме је описао трогодишњи боравак међу муслиманима у земљи Словена и јужној Угарској (1151–1153). Рукопис је откривен у Краљевској историјској библиотеци у Мадриду и објављен

1952. године.¹³ Ц. Е. Дублер је преписао рукопис на савремени арапски језик и убрзо га објавио на шпанском језику, уз коментар.¹⁴ У оригиналном рукопису не постоји наслов *El-Mu'rebu and beada adzaibi magreb*, који су, вероватно, дали каснији историчари.¹⁵ Рукопис у Мадриду садржи 149 фолија, а Дублер је објавио део тог текста – фолија 96а–114а. Текст је подељен на 41 главу. Руски научници Бољшакова и Монгаита су 1971. године објавили превод путописа, уз коментар.¹⁶ Мађари су 1985. превели Абу Хамидов рукопис са руског језика.¹⁷ Податке о Абу Хамидовом путовању налазимо и код чешког научника Хрбека.¹⁸ Познати пољски оријенталиста Левицки је писао о муслиманима у Угарској на основу Абу Хамидовог путописа.¹⁹ Јованка Калић је написала први чланак о Абу Хамиду код нас.²⁰ Борис Стојковски објавио је неколико радова о муслиманима у Угарској и Абу Хамидовом путопису.²¹

Овај рад садржи превод арапског рукописа познатог оријенталисте и историчара Дублера о Словенима и муслиманима у Угарској, односно поглавља број 20–37.²²

ЗЕМЉА СЛОВЕНА

[20]

Ушао сам у земљу Словена из Бугарске. Дошао сам на броду Словенском реком, чија је вода црна, боје као што је Атлантски океан, као да је мастило. И поред тога њена је вода слатка и чиста. У њој нема пуно риба, али има много великих црних змија, које су безопасне. У води је животиња која личи на малу мачку, црне коже, коју зову водени самур (собол), чија се кожа добро продаје у земљи Бугара и Саксину који је на овој реци.

[21]

Када сам стигао у Словенску земљу видео сам да је пространа, да у њој има много меда, пшенице и јечма, али и крупних јабука, од којих нема бољих. Код њих је хлеб јефтин. Као средство размене употребљавају кожу од куне, која нема длаке, нити се за друго може употребљавати. За размену кожица од куне морају имати ноге и главу, и 18 таквих кожица вреде колико један сребрни дирхем, по њиховом рачуну. Такву кожицу пре него је употребе као платно средство, замотају као смотуљак, и називају је на свом језику джукна. Једна таква кожица вреди као цео хлеб, довољан за снажног мушкарца. За њу се може купити све од слушкиња, слуга, злато и сребро, дабар и свака друга роба. У другим земљама те кожице не би ништа вределе и не би за њих хиљаду могли купити једног овна, јер низашта не користи. Када се те кожице куне похабају или поцепају, носе их на поправку мајсторима на пијаци, који их сашију једну с другом, јаким концем и то 18 комада кожица спајају у једну. На рубовима зашивају ресе с оловним куглицама и стављају на њих жиг с ликом краља и то на сваку кожицу по један жиг, и као такве поново служе као платежно средство.

[22]

Словени имају своје законе. Ако неко насрне на жену другог или децу или животиње, или на било који начин направи штету другом, од напасника се тражи новчана одштета. Ако нема новаца за одштету, купе његове синове, ћерке и жену, да надокнади исте. А ако нема жене и деце, онда га купи, па доживотно

бесплатно служи ономе кога је повредио, све док не скупи новац да плати одштету. Ако муслиман тргује са неким Словеном који не може да врати дуг, он купи његову децу и кућу као зајам за дуг. Словени су храбар народ. Прихватили су веровање Византинаца, хришћанство и несторијанство.

[23]

Око њих су народи друге вере који станују у шуми и брију браде. Живе уз велику реку у којој лове даброве. Прича се да се код њих сваких десет година јавља масовна појава магије, која погађа жене, а посебно старије. Зато доведу све старије жене из краљевства, вежу им ноге и руке, и бацају их у реку. Сваку која потоне, ослобађају оптужбе да је врачара, а сваку која се одржи на површини воде спаљују.

Док сам био међу њима дуго сам боравао са једним караваном. У њиховој земљи је закон по коме плаћају порез Бугарима. Међу њима има и пагана који обожавају једну врсту дрвета, пред којим падају ничице. Пренео сам оно што је познато о њима.

[24]

Стигао сам у словенски град, који се зове Горкоман, у коме живе на хиљаде Магрибанаца (западних муслимана). Изгледају као Турци, говоре њиховим језиком, и бацају стреле као Турци, а у тој земљи их називају (у рукопису недостају нека слова овог имена, а почетна су б, х, н).

Међу овим муслиманима срео сам човека из Багдада по имену Абдул Керим ибн Фаируз ал-Ђавхари, који се оженио једном од ових муслиманки. Практиковао сам молитву са овим муслиманима петком и проповедао им хутбу, која им није била позната.

Боравак у Угарској

[25]

Када је неколико мојих учених следбеника, муслимана дошло код њих у госте, отишао сам у Башгард (Башкирија, Угарска),²³ који се налази изнад земље Словена на око 40 дана хода. У њему има људи различитих националности и вера. Живе у високим шумама са високим, бујним дрвећем, какво у животу нисам видео, а на њима нема плода.

[26]

Једног дана видео сам на стаблу дрвета животињу која подсећа на гуштера по рукама и ногама, као да је Алах протерао из раја. Длака јој је црвене боје као јакут, какве у животу нисам видео. Дао сам јој да изабере оно што је добро за њу. Неколико мојих пријатеља је окружило на коњима. Она је погледала очима као да имају магичну моћ. Окретала је главу десно, лево и није се уплашила, нити је била у искушењу због нас.

[27]

Када сам стигао у Угарску срео сам народ који називају Башкири. Са једне њене стране је земља Турска, а са друге Франачка. Врло су храбар и многобројан народ. Њихова земља, коју називају Угарском, има 78 градова, а сваки град је утврђен бедемима, а у околини су логори, многобројна села, планине, мочваре и вртови. У тој земљи живе на хиљаде потомака Магрибинаца (западњака), не зна им се броја и хиљаде потомака Хорезмијаца, којима се такође не зна броја. И једних и других има на хиљаде. Хорезмијци (исмаелићани) служе краљу. Јавно исповедају хришћанство, а тајно ислам.

[28]

А Магрибинци, прихватају хришћанство само за време рата и јавно исповедају ислам. Када сам дошао међу потомке Магрибинаца лепо су ме угостили. Подучио сам их мало науци, а годину дана сам их учио арапски. Настојао сам да обнове и понављају верске дужности, молитве и обреде. Укратко сам им објаснио хаџ.

Неки су ме молили да их научим арапском писму, па макар само да га знају преписивати. Једном сам од њих рекао да му је боље да разуме чему га поучавам и да то запамти, него да научи арапско писмо. Очито ме није добро разумео, јер ми је рекао: „Зар нас ниси недавно учио хадису Божијег посланика који каже: ’Знање забележити писмом’”. Рекао сам му да писма не представљају знаност, него само симболе помоћу којих бележимо знање. Ти требаш пре научити и разумети и тек онда научити да то све запишеш, у противном постоји опасност да погрешно забележиш, па тако погрешно и друге научиш.

* * *

Тек када нешто научиш и разумеш, онда то можеш и записати. Све док знање преносиш у књигу без да га разумеш, бескорисно је. Ти муслимани нису знали за молитву петком, па су научили ту молитву и хутбу. Рекао сам им: „Пророк, Бог га благословио каже: молитва петком је замена за хаџ. Ко нема могућности да обави хаџ, нека се клања петком, имаће зато награду као да је хаџ обавио”. Код њих се данас на више од десет хиљада места клања петком, што јавно што тајно, јер је њихова земља огромна.

[29]

Међу њима сам боравио три године и за то време обишао сам све градове осим њих четири. Ова краљевина је већа од Византијског царства и граничи се са Цариградом. У њој има планина из којих се вади злато и сребро. Ова земља спада у оне са највећим изобиљем и благостањем. Двадесет оваца се може купити за један златни динар, а тридесет јагњиха и јарића за један динар. 500 ритала (отприлике 20 килограма) меда се може купити за један динар. Робиња се може купити за десет динара, а за време сукоба и за три динара, као и византијски роб. Ја сам купио једну чији су родитељи били живи, као и њена сестра, за десет динара од њеног господара. Имала је 15 година, лепша од месеца са црном косом и очима, бела као камфор. Знала је да кува, шије и везе. Једну другу осмогодишњу девојчицу, Византинку, сам купио за пет динара. Једног дана купио сам на плаћу два велика саћа меда за пола динара и рекао јој: „Треба да исцедиш тај мед и одвојиш из њега восак“. Изашао сам из куће да се нађем са друштвом и седео са њима неко време. Када сам се вратио кући, видео сам да је из пет саћа исцедила восак жут као злато. Она је обавила посао за сат времена. Када је њен отац дошао и умро, ослободио сам је, дао јој име Марија (Мерјема) и желео сам да је поведем у Саксин. Питао сам то њену мајку која је пореклом Туркиња и она ми је дала да је водим у Саксин.

[30]

Краљ из Башгарада (Угарске) био је стално у сукобу са Византијом. Рекао сам овим муслиманима: „Идите у свети рат, цихад, са овим краљем и добићете награду за то“. Ишли су са њим у свети рат све до Цариграда. Победили су војску византијског цара дванаест пута. Придружили су им се Туркмени, војници из Коње. Када сам их питао зашто ратују у редовима византијског цара, рекли су ми да их он плаћа као најамнике по 200 динара. „Нисмо знали да у овој земљи има и муслимана. Отпремио сам их из земље Византије да се врате у Коњу”.

Након тога је дошао лично цар Византије у Угарску да тражи мир. Причали су ми неки муслимани који су били заробљени код византијског цара, да их је он једном питао: „Зашто краљ Башгарда напада и пустоши моју земљу?“ Рекли су му: „Краљ Башгарда у својој војсци има муслимане, којима је дао слободу њихове вере и зато се они тако жестоко боре за Угарску. Византијски цар је рекао: ’Па и код мене има муслимана, али не желе се борити са мном’. Они су му рекли: ’Ти си их присилио да прихвате хришћанство’. На то је цар рекао: ’Од сада им нећу забрањивати веру, него ћу помагати градњу њихових дамија”.

[31]

Угарском краљу је име Казали (Геза). Његово краљевство је много веће од византијског. Не може се утврдити колика је његова војска, а његово краљевство је веће од Византијског царства за нешто више од 20 дана хода. Они су прихватили веру од Франака, јер се краљ оженио једном од њих, и они ратују са Францима.

Када је чуо да сам забранио вино муслиманима и дозволио им да имају робиње и четири жене рекао: „Чујем да браниш мојим војницима вино и да им препоручујеш више жена. То није паметно, јер алкохол јача тело, а многоженство слаби тело и вид. Вера ислам нема по тим питањима разуман став“. Рекао сам преводиоцу да каже краљу: „Исламски закон, није као хришћански. Хришћани пију алкохол за време јела уместо воде и не опијају се, и мисле како им то даје снагу. А муслиман, када пије алкохол, жеља му је опијање и тада губи памет као да је умно болестан, у стању је починити блуд, убити и починити тешке грехе и нико од њега нема користи. Док је пијан у стању је продати и коња и оружје и изгубити сав иметак за сласт алкохола. Такви су твоји војници. Када их позовете у војску, немају ни коња, ни оружја, ни иметка, јер је све пропио. Када то Ваше величанство спозна онда наредите да га убију, или истуку, или протерају, или му дате поново коња и оружје, које ће он опет пропити.

А што се тиче жена и робиња, муслимани су успаљене природе, воле жене, а они су Твоји војници, и чим имају више деце, Твоје величанство има више војника“. На моје речи краљ је рекао: „Послушајте свог

верског вођу, он је паметан и поступајте по његовим саветима“. Краљ Казали (Геза) био је у свађи са свештеницима јер је својим војницима дозволио да поред жена имају и робине. Зато је муслимане волео и поштовао.

[32]

Свог старијег сина Хамида оставио сам са овим муслиманима у Угарској. Када сам га оставио, имао је тридесет и неколико година, оженио се једном од девојака ових муслимана са којом је имао децу. Био је добар и храбар. Док је био мали поучио сам га свим исламским наукама.

[33]

У Угарској постоје антилопе велике као слонове. Њихова кожа је тешка као коже две велике мазге, а глава је тешка као у телета. Они их лове и називају домаће говедо, и то су најнеобичније животиње. Месо им је врло укусно, а рогови су им велики и као слоновске кљове.

[34]

У том краљевству сам видео много гробова народа Ад.²⁴ Уздижу се изнад основе. Њихова ширина је један шибр,²⁵ а тежина хиљаду двеста миткала,²⁶ а глава је као глежањ једног од њих. Нисам могао да га дигнем тако великог једном руком.

Аш-Шаби је поменуо у „Књизи о владавини краљева“ да је Шаддад ибн Ад, када је Ирем²⁷ подигао стубове, послао Ибн Амах ал-Дахака ибн Алван ибн Ад ибн Ирем ибн Сама и са њим да га прати десет хиљада горостаса, и послао га у Ирак и Хорасан. Са њим је био човек који је био пратилац Худа,²⁸ мир Божји са њим, кога зову Лам ибн Абир ибн Ад ибн Ирем. Ад-Даххак му је претио и плашио га се, јер је Лама окончао Ад-Даххакову тиранију, угњетавање и насиље. Ад-Даххак му је рекао: „Ако си напустио краља, приклони се вери Худа“. Отишао је уплашен од Ад-Даххака и наставио пут ка северу, док није стигао до велике Византије у ненасељену степу. У њој је нашао руду олова и направио куполу од олова. Њен обим је четири хиљаде лаката,²⁹ а уздиже се хиљаду лаката, и испод ње је гроб. Када је Ад-Даххак збацио Ламу ибн Абира, послао је по два емира, а сваког емира је пратила његова војска, а једној су се придружили Бугари, а другој Башкири. Тражили су га у Северној земљи, и нису му нашли ни трага. Ад-Даххак је потукао ове горостасе у земљи Бугара и Башкира и ту се налазе њихови гробови, а испод оловне куполе, коју је подигао Лама ибн Абир налази се плоча од мермера на којој је урезана песма:

„Ја сам Лам ибн Абир, онај који је тиранију безбожности заменио спасењем, рекавши: 'Нама другог Бога до Њега, мој Господару, онога који га себи води узимајући га'“.

Ал-Даххак је хтео да на њега личим по слепилу и проклетству, што би за мене била безбожност! Напустио сам земљу без жаљења, оставивши му мој логор и посед.

Имао сам вере у Алаха, Господара Идриса и Ное, и био сам сигуран у божанску освету. Дуго сам живео у пустињи, страхујући и склањајући се од грешних људи.

Изградио сам оно што видимо са оловним плочама, уз помоћ Алаха стрпљивог. Наложлио сам градитељима да ме унутра закопају (у Ирам) у мом сукну и кошуљи.

У будућности ће доћи изасланик Бану Хашима, звезде и најбољег од свих Арапа. Ти (Мухамеде), ти си побожан, милостив и благ са сиротињом и несрећницима гладним. Само да живим да би га видео и да ми дође смрт као и милост изабраних!“

[35]

У Бугарској земљи видео сам човека који је био потомак народа Ад, чија је висина прелазила седам лаката. Ја сам му допирао до струка. Био је тако снажан да када узме закланог коња поломи му кост, одере и исече кожу за трен ока. Не бих могао да је исечем тако брзо секиром. Краљ Бугара је дао да направе оклоп за њега, који је носио у рату у кочијама и шлем (кацигу) од гвожђа, као велики казан. Убијао је са великим, дугим копљем од тешке храстовине, какво снажан човек не би могао да подигне. У његовој руци изгледа као штап у руци неког од нас. Турци га се плаше и поштују. Ако виде да им се приближава, они се дају у бег и кажу: „Наш господар се расрдио на нас“. А иначе, био је добар, благ, умерен. У Бугарској нема купатила, осим једног са широким и високим вратима.

[36]

Када сам тражио од краља Башгарда да одем у земљу муслимана, у Саксин, рекао сам му: „Моја деца и жена су тамо и ја ћу се вратити код тебе, ако Бог да“. Одговорио је: „Оставићеш старијег сина Хамида овде, а

са тобом ћу послати свога изасланика, муслимана, да сакупи за мене слабе, сиромашне муслимане и Турке који ће добити дрвене стреле“. Са мнош је послао писмо краљу Словена, запечаћено златним црвеним печатом, с ликом краља на њему. Са мнош је на пут послао човека по имену Исмаил бин Хасан, да чита са мнош. Он је потицао из угледне муслиманске породице која је јавно исповедала своју веру и са њим су била два млада роба и његови сапутници.

[37]

Када смо стигли у земљу Словена краљ нас је лепо угостио, показујући страх и поштовање према писму. Код њега смо презимили, па смо на пролеће кренули према земљи Турака да би стигли у Саксин. Са мнош је пошао и Абду-л-Карим ибн Фајруз ал Ђавхари а повео је своју жену и децу из земље Словена. Супругу је оставио у граду Саксину, па се вратио у земљу Словена. Сакупио сам за тог изасланика групу муслимана, који бацају стреле. Са њима сам послао свог ученика, следбеника, који је знао напамет неке исламске законе (шеријат). Рекао сам му: „Идем на хаџ, и вратићу се код вас, ако Бог да, путем за Коњу“. Када су отишли у Башгард, путовао сам морем месец дана према земљи Хорезм у којој сам већ био и пре.

* * *

Абу Хамид помиње да је ушао у земљу Словена из земље Булгара. Арапски писци користе назив Булгар за Бугаре на доњој Волги, а Бурђан за дунавске Бугаре, па се у овом тексту свакако мисли на Поволшке Бугаре.³⁰ Абу Хамид затим каже да је ишао Словенском реком из земље Булгара. Пошто се у арапском рукопису помиње само Словенска река, руски научници О. Г. Бољшаков и А. Л. Монгита дали су неколико претпоставки о називу реке.³¹ Арапски путописци Ибн Хордадбех, Ибн Хаукал и Ат-Табари су под Словенском реком подразумевали Дон, Волгу, Итиљ.³² Оријенталисти Маркарт и Гаркави такође дају различита тумачења за назив Словенска река.³³ У рукопису се помиње да се на тој реци налази град Саксин, па се, на основу тога, види да је у питању Волга.

Абу Хамид је од града Саксина ишао обалом Црног мора – до простране земље Словена. Он је Словене описао као храбар народ који има своје законе и који је прихватио хришћанство и несторијанство. Путујући кроз земљу Словена, срео је пагане који су обожавали дрво. То су, вероватно, били малобројни Словени који су и после христијанизације остали пагани. У запису наводи како су кожице куне употребљаване као платежно средство, а у арапским изворима се помиње да је то било прво платежно средство Словена.

Абу Хамид је затим стигао у словенски град Горкоман. Он пише да у том граду живи на хиљаде муслимана званих Магрибинци. Слични по физиономији Турцима, они говоре језиком сличним турском језику и у ратовима се служе истим оружјем

као и Турци. Дублер наводи да је реч Горкоман настала од „гур Куман“, што преводи као ’тврђава Кумана’, али га везује за топоним Гура из дела Константина Порфирогенита и топониме Городец и Горошин из Несторове хронике.³⁴ Хрбек сматра да је Горкоман искривљен назив за „город“ и идентификује га са Кијевом.³⁵ Код Ал-Бакрија се град Кијев појављује под арапским називом Кујаба, па се Горкоман свакако не односи на Кијев.³⁶ На основу ових података се може претпоставити да је град био смештен на ободу шумског и степског појаса, на путу за Угарску преко превоја Карпата.

Назив Горкоман указује на везе са Куманима, турским народом са простора средишње Азије који је средином XI века почео да насељава јужну руску и украјинску степену источне Европе, тачније северну обалу Црног мора. Простор данашње јужне Украјине и Молдавије су до X/XI века насељавала словенска племена у оквиру Кијевске Русије, која су се због продора Кумана делимично повукла у северне пределе. Након ратова у XI веку, кијевски кнежеви су Куманима препустили јужну црноморску степену. Кумани су наставили свој поход према Румунији, односно Кнежевини Влашкој, Бугарској, Византији, Мађарској и Србији.

После пораза који су им нанели Монголи, део Кумана је продат у робље, а део је пребеглао у Бугарску и Мађарску. Кумански народ се асимиловао са другим европским народима, па се њихово име и данас може срести у различитим облицима и крајевима. Мађарски назив за Кумане – Кун, и данас је присутан у називима мађарских жупанија Бач-Кишкун

и Јаш-Нађкун-Солнок, и у именима градова Кишкунхалаш и Кунсентмиклош. Назив Кумани везан је за село Кумане у општини Нови Бечеј у Србији, за Кумане код Великог Градишта, Куманицу код Ивањице, Куманичево на Црној реци, Куманово код Пирота, место Куманово у Македонији, као и место Команешти у Бугарској.

По Абу Хамидовом опису, Угарска је била изнад земље Словена, удаљена око 40 дана хода. По Јиречеку, земља Словена се налазила на подручју данашње северне Србије, Влашке, Ердеља и Добруџе.³⁷ Абу Хамид се из Угарске враћао преко земље Турака до Саксина, па сигурно није ишао кроз Русију, него поред Дунава и Црног мора. Он је под Словенима подразумевао народ у источној Европи и није помињао име Руси. Присуство Кумана на територији која је, по Јиречеку, припадала земљи Словена наводи на претпоставку да је ту био град Горкоман.

Абу Хамид је у Угарској видео много гробова народа Ад, потомака арапског племена из јужне Арабије. Поменуо је књигу у којој су описани као горостаси, чији се гробови налазе у земљи Бугара и Башкира. Сам Абу Хамид је на почетку свог рукописа навео да је народ Ад најбројнији у земљи Бугара.³⁸ У тексту помиње човека у земљи Бугара који је потомак народа Ад. Из Угарске је Абу Хамид отишао у земљу Словена, где је презимио. Краљ Словена га је лепо угостио због писма које му је послао угарски краљ. Одатле је наставио пут према земљи Турака и Саксину, да би помогао Гезином изасланику да сакупи плаћенике – муслимане за краљеву војску.

Приликом сеобе са истока на запад Мађари су дошли у додир са становништвом различитих националности и вера. Међу њима су била бугарско-турска племена, по којима су, вероватно, добили назив Хунгари, Унгури, Онгроа.³⁹ Абу Хамид наводи да у Угарској има 78 градова, а да угарски краљ Геза II (Казали) живи у Башгарду, који је добио назив по турском племену Башкира.

Мађари, чији се племенски савез управо тада стварао, доселили су се у Панонију, која је у то време била подељена између Доње Паноније, вазалне државе Великоморавске кнежевине, нестале са доласком Мађара, и Бугарске, која се крајем IX века простирала и на подручју Паноније. Између ових региона су се простирале пустаре и мочваре. Мађари су постепено покорили староседелачко словенско становништво и купили Панонију од њеног последњег словенског владара – Сватопулка, што је негативно

утицало на јединство словенских народа, пошто су северни и западни Словени одвојени од јужних.

Познато је да су у Угарској живеле групе разних источних народа. Од VIII века су продирали азијатски народи – Печенези, Башкири, Хазари, Огузи (Узи), Кумани и др., међу којима су бројни били исламски верници. Неки су се трајно населили у близини угарске престонице Пеште, али и у јужним граничним областима, као што су Срем, Мачва, северозападна Босна и Београд.

Абу Хамид је имао прилике да разговара са заробљеним муслиманима које је довео византијски цар Манојло I. Од њега сазнајемо да су муслимани били поданици Угарске, да их је било много и да су се делили на исмаелићане (Хорезмијце) и Халисије (Магрибинце). Исмаелићани су стигли у Угарску на позив угарских краљева, а то се могло догодити 960–976. године, тј. пре него што је почело службено покрштавање Мађара. Исмаелићани су, према тим историјским подацима, стигли у Угарску из иранске покрајине Хорезм. Постоје разне претпоставке о пореклу Халисија. Према једној од њих, они су Хазари. Мађари су доласком на нову територију доспели у оквиру Хазарског царства, односно племенског савеза.⁴⁰ Једна њихова колонија (Будакалас) налазила се у околини Будима, а друга у Срему.

Стара вера Мађара била је паганска, многобожачка. Они су обожавали ретке природне појаве (изворе воде, камење и усамљено дрвеће), верујући да у њима пребива дух божанства. На таквим местима су приносили жртве. Христијанизација Мађара започета је у X веку, за време кнеза Гезе. Сам Геза је и после покрштавања приносио жртве паганским боговима. Према до сада познатим изворима, паганство је потпуно нестало у Угарској за време Беле I (1061–1063). Међутим, Абу Хамид наилази на пагане и у време Гезе II (1141–1162).

Арапски писац Ал-Бакри помиње да већину Хазара чине муслимани и хришћани. Јевреји су малобројни, а краљ исповеда јеврејску веру.⁴¹ На почетку свог рукописа Абу Хамид каже да у земљи Хазара живе потомци Магрибинаца.⁴²

На мађарској карти је представљена угарска краљевина из X, XI и XII века, на којој су уцртана места где су живели Халисије и Бисени (муслимани). Бисени су живели у 83 места, а Халисије у 20 места. Према овој карти, Халисије су били већинско становништво у источној Славонији и западном Срему, тј. међуречју Саве и Дунава.⁴³

НАПОМЕНЕ

- ¹ *Исмаелићани* је један од назива за муслимане у средњовековној Угарској, који није везан за њихово порекло.
- ² Hendžić, M. Je li bilo muslimana prije Turaka. *El Hidaje*. Sarajevo, 1936.
- ³ Mažuran, I. *Srednjevjekovni i turski Osijek*. Zagreb – Osijek, 1994.
- ⁴ Максимовић, Љ. (ур.) *Византијски извори за историју народа Југославије*. Том IV. Београд, 2007: 1–171.
- ⁵ Ibn Rosteh. Kitab al-a'lâk An-Nafisa VII, in: Goeje (ed.) *BGA*, Lugduni–Batavorum (Leiden): Brill Academic Publishers, 1892: 98.
- ⁶ Al-Masudi. *Murûj adh-dhahab wa ma'âdin al-jawâhir*. Beirut: Dar el-marefah, 2005: 27–29.
- ⁷ Minorsky, V. *Hudûd al-'âlam*. London, 1937: 158. Translated and explained by V. Minorsky with the preface by V.V. Bartold translated from the Russian.
- ⁸ Al-Jakûbî. Kitâb al-boldân, in: Goeje (ed.) *BGA*. Lugduni–Batavorum (Leiden): Brill Academic Publishers, 1892: 92, 93.
- ⁹ Al-Istakhri. Via regnorum, descriptio ditionis moslemicae, in: Goeje (ed.) *BGA*. Lugduni–Batavorum (Leiden): Brill Academic Publishers, 1870. Ibn Haukal. Via et regna, descriptio ditionis moslemicae, in: Goeje (ed.) *BGA*. Lugduni–Batavorum (Leiden): Brill Academic Publishers, 1897: 52.
- ¹⁰ Al-Hamadhani. Compendium libri Kitab-al-Boldan, in: Goeje (ed.) *BGA*. Lugduni–Batavorum (Leiden): Brill Academic Publishers, 1885: 43.
- ¹¹ Ibn Haukal. Via et regna, descriptio ditionis moslemicae, in: Goeje (ed.) *BGA*. Lugduni–Batavorum (Leiden): Brill Academic Publishers, 1897.
- ¹² Ferrand, G. Tuhfat al-albâb wa nuhat al a'ğâb de Abû Hâmid al Andalusî al-Garnâtî. *Journal Asiatique* CCVII (1925): 1–148, 193–303.
- ¹³ Real Academia de la Historia.
- ¹⁴ Dubler, Cesar. E. *Abû Hâmid el Grandîno y su relación de viaje por tierras eurasiáticas*. Madrid, 1953. На интернету се може наћи и превод Смаила Балића, који је политички обојен и измењен у складу са тенденцијама аутора.
- ¹⁵ Ducène, Jean-Charles. *De Granade a Bagdad, La relation de voyage d'Abû Hâmid al-Gharnâtî (1080–1168) ou Al-mu'rib 'an ba'd adjâ'ib al-Maghrib (Exposition Claire de quelques merveilles de l'Occident)*. Paris: L'Harmattan, 2006.
- ¹⁶ Большакова, О. Г. и А. Л. Монгаита. *Путешествие Абу Хамида Ал-Гарнати в восточную и центральную Европу (1131–1153)*. Москва: Наука, 1971.
- ¹⁷ Bolssakov, O. G. és A. L. Mongajt (sz.). Abu-Hâmid al-Garnâtî utazása kelet-és közep-Európában 1131–1153. Budapest, 1985.
- ¹⁸ Hrbek, Ivan. Ein arabischer Bericht über Ungarn. *Acta Orientalia. A Magyar tudományos akadémia orientalisztikai közleményei* V/3 (1955): 206–230.
- ¹⁹ Lewicki, Tadeusz. Wegry i muryulmanie węgierscy w świetle relacji podróżnika arabskiego Abû Hâmid Andalusiego. *Rocznik Orientalistyczny* XIII (1938): 106–122.
- ²⁰ Калић, Јованка. Подаци Абу Хамида о приликама у Јужној Угарској средином XII века. *Зборник за историју Маџице српске* 4 (1971): 25–36.
- ²¹ Стојковски, Борис. Подручје данашње Војводине у огледалу једног средњовековног арапског извора, у: *Извори о историји и култури Војводине: зборник радова*. Нови Сад, 2009: 27–28. Стојковски, Борис. Правни положај муслимана у средњовековној Угарској. *Зборник Правног факултета у Новом Саду* XLIV/1 (2010): 175–176. Stojkovski, Boris. Abû Hâmid in Hungary. *Истисраживања* 22 (2011): 107–115.
- ²² Dubler, Cesar. E. *Abû Hâmid el Grandîno y su relación de viaje por tierras eurasiáticas*. Madrid, 1953: 22–39.
- ²³ Назив Башгард се односи на Башкирију, Угарску и на турско племе Башкири. Dubler, Cesar. E. *Abû Hâmid el Grandîno y su relación de viaje por tierras eurasiáticas*. Madrid, 1953: 233–234.
- ²⁴ Ад је изумрло арапско племе из јужне Арабије.
- ²⁵ Мера шибр или педаљ износи 22,5 цм.
- ²⁶ Мискал је мера за тежину и износи 4,68 г.
- ²⁷ Ирем је отац веровесника Ада.

- ²⁸ Худ је име веровесника и наслов 11. поглавља Курана.
- ²⁹ Лакат је мера.
- ³⁰ Al-Bakri. *Masâlik w'al-Mamâlik*. Beirut: Dar Al-Kotob Al-ilmiyah, 2003: 57.
- ³¹ Большакова, О. Г. и А. Л. Монгаита. Путешествие Абу Хамида Ал-Гарнати в восточную и центральную Европу (1131–1153). Москва: Наука, 1971: 10–11.
- ³² Ibn-Khordadbeh. *Kitâb al-masâlik wa'l mamâlik*, in: Goeje (ed.) *BGA*. Lugduni–Batavorum (Leiden): Brill Academic Publishers, 1889.
- At-Tabari. *Ta'riḥ al-Rusul w-al-Mulūk*. Ёпј. 12. Beirut: Dar Al-Fikr, 2002: 67.
- ³³ Marquart, Josef. *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge: Ethnologische und historisch-topographische Studien zur Geschichte des 9. und 10. Jahrhunderts (ca. 840-940)*. Reprint. Frankfurt am Main: Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe University, 1994. Гаркави, А. Я. Сказания мусльманскихъ писателей о Славянахъ и русскихъ (съ половинъ VII вѣка до конца X вѣка по р. х.). Санктпетербургъ: Типография императорской академии наукъ, 1870: 55.
- ³⁴ Dubler, Cesar. E. *Abū Hāmid el Grandēno y su relación de viaje por tierras eurasiáticas*. Madrid, 1953: 232–233.
- ³⁵ Hrbek, I. Nový arabský pramen o východni a stredni Evropu (Abū Hāmid al Andalusī). *Čekoslovenská Etnografie* 2 (1954): 160.
- ³⁶ Al-Bakri. *Masâlik w'al-Mamâlik*. Beirut: Dar Al-Kotob Al-ilmiyah, 2003: 58.
- ³⁷ Јиречек, Константин. *Историја Срба*. Књ. 1 (до 1371). Београд: Издавачка књижевница Геце Кона, 1922: 61–65.
- ³⁸ Поглавље број 10.
- ³⁹ Онџроа: по Бугарима – Оногурима.
- ⁴⁰ Рокаи, Петар; Золтан Ђере, Тибор Пал и Александар Касаш. *Историја Мађара*. Београд: Клио, 2002.
- ⁴¹ Al-Bakri. *Masâlik w'al-Mamâlik*. Beirut: Dar Al-Kotob Al-ilmiyah, 2003: 64.
- ⁴² Поглавље 4.
- ⁴³ H. G. Göckenjan је уцртао места на којима су живели Халисије и Бисени. Szombathy, Viktor és László Gyula. *Magzarda lett keleti népek*. Pécs: Panorama, 1988.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Al-Bakri. *Masâlik w'al-Mamâlik*. Beirut: Dar Al-Kotob Al-ilmiyah, 2003.
- Al-Idrisi. *Kitâb Nuzhat al-Mušqat fi Ihraq al-Afaq*. Beirut: Dar Al-Kotob Al-ilmiyah, 1989.
- Al-Istakhri. Via regnorum, descriptio ditionis moslemicae, in: Goeje (ed.) *BGA*. Lugduni–Batavorum (Leiden): Brill Academic Publishers, 1870.
- Al-Jakūbī. *Kitâb al-boldân*, in: Goeje (ed.) *BGA*. Lugduni–Batavorum (Leiden): Brill Academic Publishers, 1892.
- Al-Masudi. *Murūj adh-dhahab wa ma'ādin al-jawāhir*. Beirut: Dar el-marefah, 2005.
- At-Tabari. *Ta'riḥ al-Rusul w-al-Mulūk*. Кнј. 12. Beirut: Dar Al-Fikr, 2002.
- Al-Hamadhani. *Compendium libri Kitab-al-Boldan*, in: Goeje (ed.) *BGA*. Lugduni–Batavorum (Leiden): Brill Academic Publishers, 1885.
- Balić, Smail. *Povijesni značaj islama za jugoistočnu Evropu*. Islam na Balkanu. 2009.
- Благојевић, Милош и Дејан Медаковић. *Историја српске државности*. Књ. 1, *Од настанка првих држава до њочейка српске националне револуције*. Нови Сад: САНУ, Огранак – Беседа – Друштво историчара Јужнобачког и Сремског округа, 2000.
- Большакова, О. Г. и А. Л. Монгаита. *Путешествие Абу Хамида Ал-Гарнати в восточную и центральную Европу (1131–1153)*. Москва: Наука, 1971.
- Гаркави, А. Я. *Сказания мусльманскихъ писателей о Славянахъ и русскихъ (съ половинъ VII вѣка до конца X вѣка по р. х.)*. Санктпетербургъ: Типография императорской академии наукъ, 1870.
- Goeje, Michael Jan de. *Bibliotheca geographorum Arabicorum (BGA)*. I–VIII. Lugduni–Batavorum (Leiden): Brill Academic Publishers, 1870–1894.
- Dubler, Cesar. E. *Abū Hāmid el Grandēno y su relación de viaje por tierras eurasiáticas*. Madrid, 1953.

- Duc  ne, Jean-Charles. *De Granade a Bagdad, La relation de voyage d'Ab   H  mid al-Gharn  t   (1080–1168) ou Al-mu'rib 'an ba'd adj  'ib al-Maghrib (Exposition Claire de quelques merveilles de l'Occident)*. Paris: L'Harmattan, 2006.
- Ibn-Khordadbeh. Kitâb al-mas  lik wa'l mam  lik, in: Goeje (ed.) *BGA. Lugduni–Batavorum* (Leiden): Brill Academic Publishers, 1889.
- Ibn Rosteh. Kitab al-a'l  k An-Nafisa VII, in: Goeje (ed.) *BGA. Lugduni–Batavorum* (Leiden): Brill Academic Publishers, 1892.
- Ibn Haukal. Via et regna, descriptio ditionis moslemicae, in: Goeje (ed.) *BGA. Lugduni–Batavorum* (Leiden): Brill Academic Publishers, 1897.
- Јиречек, Константин. *Ист  рија Срба*. Књ. 1 (до 1371). Београд: Издавачка књижарница Геце Кона, 1922.
- Јиречек, Константин. *Ист  рија Срба*. Св. 3, *Културна ист  рија: I гео*. Београд: Издавачка књижарница Геце Кона, 1923.
- Калић, Јованка. Подаци Абу Хамида о приликама у Јужној Угарској средином XII века. *Зборник за ист  рију Мајинце српске* 4 (1971): 25–36.
- Калић, Јованка; Божићар Ферјанчић и Нинослава Радошевић-Максимовић. *Византијски извори за ист  рију народа Јуџославије*. Том IV. Посебна издања. Књ. 12. Београд: Византолошки институт САНУ, 1971.
- Kont, Fr  nsis. *Sloveni: nastanak i razvoj slovenskih civilizacija u Evropi (VI–XIII vek)*. Том 1 i 2. Beograd: „Filip Višnjić“, 1989.
- Лемајић, Ненад. Белешке арапског историчара и путописца Ал Масудија о Словенима. *С  оменица Ист  ријског архива Срем бр. 6* (2007): 37–43.
- Lewicki, Tadeusz. Wegry i muyulmanie w  gierscy w   wietle relacji podr  znika arabskiego Ab   H  mid Andalusiego. *Rocznik Orientalistyczny* XIII (1938): 106–122.
- Marquart, Josef. *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge: Ethnologische und historisch-topographische Studien zur Geschichte des 9. und 10. Jahrhunderts (ca. 840-940)*. Reprint. Frankfurt am Main: Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe University, 1994.
- Minorski, Vladimir. *Hud  d al-'  lam*. London, 193
- Niederle, Lubor. *Manuel de l'antiquité Slave*. Paris: Ancienne Honore Champion, 1923.
- Нидерле, Лубор. *Словенске с  тарине*. Нови Сад: Матица српска, 1954.
- Острогорски, Георгије. *Византија и Словени*. Београд: Просвета, 1970.
- Рокаи, Петар; Золтан Ћере, Тибор Пал и Александар Касаш. *Ист  рија Мађара*. Београд: Клио, 2002.
- Стојковски, Борис. Подручје данашње Војводине у огледалу једног средњовековног арапског извора, у: *Извори о ист  рији и култури Војводине: зборник радова*. Нови Сад, 2009.
- Стојковски, Борис. Правни положај муслимана у средњовековној Угарској. *Зборник Правног факултета у Новом Саду* XLIV/1 (2010): 175–176.
- Stojkovski, Boris. Ab   H  mid in Hungary. *Ист  раживања* 22 (2011): 107–115.
- Szombathy, Viktor   s László Gyula. *Magzarr   lett keleti nepek*. P  cs: Panorama, 1988.
- Hrbek, Ivan. Ein arabischer Bericht   ber Ungarn. *Acta Orientalia. A Magzar tudom  nyos akademia orientalisztikai k  zlem  nzei* V/3 (1955): 206–230.

Irina Cvijanović

ABU HAMID ON MUSLIMS IN THE LAND OF THE SLAVS AND THE SOUTHERN HUNGARIAN KINGDOM

Summary

Abu Hamid al-Garnati al-Andalusi was an Arabian travel writer, born in Granada in 1080-1081, died in Damascus in 1169-1170. He left his country of birth young, traveled across northern Africa to Syria and Baghdad, where he found his patron, vizier Awn ad-Din ibn Hubayra, to whom he dedicated his work. In 1130, he travelled to Persia, then to Saqsin, a city on the delta of the Volga, and from there, over Volga Bulgaria to the Kingdom of Hungary and the lands of the Slavs.

In his book, Abu Hamid wrote about the peoples living from Central Asia to Andalusia, and especially interesting to us is where he wrote about his three-year stay among the Slavs and Muslims in the south of the Hungarian Kingdom (1151-1153), i.e. in eastern Slavonia and western Srem. The manuscript was discovered in the Royal Historical Library in Madrid in 1952. C.E. Dubler transcribed the manuscript to modern Arabic, and soon after published it in Spanish with a commentary (Abu Hamid 1953). The original manuscript does not use the name *al Mu'rib an ba'd adja'ib al-Maghrib*, likely having been named by later historians. The Madrid manuscript comprises 149 fol. and Dubler published only part of the text, fol. 96a-114a. The text is divided into 41 chapters. This article contains the translation of the note by famous orientalist and historian Dubler on Slavs and Muslims in the Kingdom of Hungary, i.e. chapters 20-41.

Abu Hamid entered the land of the Slavs through from the land of the Bulgars. Arabic writers use the name *Bulgar* for Volga Bulgars, and *Burdjan* for Danube Bulgarians, so the text certainly speaks of Volga Bulgars. Then he travelled along the Slavic river Volga, arriving in the Kingdom of Hungary, which is, according to him, 40 days away on foot. According to Jireček, the land of the Slavs was on the territory of today's Serbia, Transylvania, Wallachia and Dobruja. Abu Hamid described the Slavs as a brave people, having their own laws, who adopted Christianity and Nestorianism. He then reached the Slavic town Gorkoman, in which he claimed lived thousands of Muslims called Maghribians. The name of the village Kumani in the Novi Bečej municipality indicates the presence of the Cuman people in the very territory Jireček describes as belonging to the land of the Slavs, and leads to the assumption that the town of Gorkoman was in Banat.

In the Kingdom of Hungary, he saw many graves of the Ad people, descendants of an Arabic tribe in southern Arabia. He mentioned a book in which they were described as giants whose graves were in the lands of the Bulgars and Bashkirs. Abu Hamid himself states at the beginning of the text that the Ad people are the most numerous in the land of the Bulgars. Later in the text he mentions a man from the land of the Bulgars who is a descendent of the Ad people.

From the Kingdom of Hungary, Abu Hamid left for the land of the Slavs and spent the winter there. The king of the Slavs welcomed them warmly, owing to a letter sent to him by the king of Hungary. From there, Abu Hamid continued his journey to the land of the Turks and Saqsin, to aid the emissary of Géza in rallying Muslim mercenaries for the Royal army.

In the course of their migration from the east to the west, the Hungarians came into contact with people of various nationalities and religions. Among them were Bulgarian-Turkish tribes, from which they probably got the name Hungar, Ungur, Ongroa, after the Onogur Bulgars. Abu Hamid states that the Kingdom of Hungary had 78 cities and that the Hungarian king, Géza II (Kazali) lived in the city of Basgird (Buda), named after the Turkish Bashkir tribe.

The Hungarians, who were just forming their tribal alliance, gradually conquered the indigenous Slavic population and bought Pannonia from its last Slavic ruler, Svatopulk, which had a negative impact on the unity of the Slavic peoples, having divided the north and west Slavs from the southern ones.

It is known that groups of various eastern peoples lived in the Kingdom of Hungary. From the 8th century, Asian peoples such as the Pechenegs, Bashkirs, Khazars, Oghuz (Uz), Cumans and others, among which there were numerous members of the Islamic faith. Some settled permanently near the Hungarian capital of Pest, but also in the southern border regions, such as Srem, Mačva, northwestern Bosnia and Belgrade.

Abu Hamid had the opportunity to speak to captive Muslims brought by the Byzantine emperor Manuel I to exchange with the Hungarian king Géza II (Kazali), with whom we was constantly in conflict. We learn that the Muslims were subjects of the Kingdom of Hungary, that they were numerous, and that they were divided into Ismaelites (Khwarezmians) and Chalisoi (Maghribians).

The Ismaelites arrived in the Hungarian Empire at the behest of the Hungarian kings, which could have happened in 960-976, i.e. before the official Christianization of the Hungarians. The Ismaelites, according to historical data, came to the Hungarian Kingdom from the Iranian province Khwarezm. There are various suppositions about the origin of the Chalisoi, according to one of which they are Khazars. From a political standpoint, with their arrival on their new territory, the Hungarians found themselves within the reaches of the Khazar Empire, that is, their tribal alliance. One of their colonies, Budakalisz, was situated near Buda, while the other was in Srem. Abu Hamid visited and described the latter in the 12th century.

The old faith of the Hungarians was pagan, polytheistic. The Christianization of the Hungarians began in the 10th century, during the rule of Duke Géza. Géza himself continued to offer sacrifices to pagan deities even after Christianization. According to all information up to now, paganism was completely eradicated from the Kingdom of Hungary during the reign of Bela I (1061-1063), however, Abu Hamid would come across pagans even during the reign of Géza II (1141-1162).

The Khazars were of Muslim, Christian and Jewish faith, so the Hungarians first learned of these monotheistic religions from them. Arabic writer Al-Bakri mentions that most Khazars were Muslims and Christians. Jews were few, and the king was of Jewish faith. Abu Hamid mentions in the beginning of his manuscript that descendants of the Maghribians lived in the land of the Khazars.

The Hungarian map shows the Kingdom of Hungary from the 10th, 11th and 12th centuries, marked with the places where the Chalisoi and the Bisens lived. Bisens lived in 83 places, the Chalisoi in 20. According to the map, the Chalisoi were the majority in eastern Slavonia and western Srem, i.e. between the rivers Sava and Danube.